

CĂSĂTORIA ÎN CEA MAI VECHE PRAVILĂ DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ - ÎNDREPTAREA LEGII -

MIHAELA ȘERBAN*

În epoca feudalismului dezvoltat „legea țării” a fost principalul izvor de drept (unicul până în secolul al XV-lea), însă, în paralel, s-a aplicat și dreptul scris, în forma praxilelor bisericești și laice sau a codificării unor obiceiuri juridice.

„Legea țării” era o creație românească, izvorâtă din modul de viață al strămoșilor, dezvoltată de români în condițiile organizării lor în obști și în formațiuni politice cu caracter feudal. Principiul cutumei, cu rolul pe care îl putea juca în lupta de clasă, păstra o valoare politică de care domnitorul și feudalii erau constienți. Se arătau respectuoși față de cutumă, adăugându-i un număr cât mai mare posibil de măsuri puse în aplicare. Pe de altă parte clasa feudală revenea în mod constant la principiul cutumei de fiecare dată când era vorba de a aduce o justificare juridică privilegiilor sale. Nimeni nu gândea să condamne cutuma însăși, declarând-o rea, prejudiciabilă sau inutilă. Însă domnitorul putea abroga sau alunga o cutumă de o importanță secundară, printr-un simplu ordin, fără a prezenta motivele.

Pravila era legea scrisă. Până la apariția ei instanțele - domnul, cu deosebire - judecau cauzele civile și penale după „legea țării” („lege veche și bătrână”, *lex terrae*), după obiceiul locului, confirmat, întărit uneori de la un domn la altul (neîntărirea însemnând că „un anumit obicei este ridicat, oborât, stricat, călcat, adică abrogat”¹), în stare, câteodată, să intre în conflict cu pravila², capabil însă, în destule cazuri, să mărginească excesele generate de puterea voievodală.

În scopul promovării unei politici de centralizare cât mai accentuate a statului, era nevoie de o legislație scrisă care să ofere posibilitatea introducerii unor noi reglementări pe întreg cuprinsul statului, în toate domeniile vieții sociale și economice, așadar o lege unică pentru toți locuitorii țării. Biserica a jucat un rol important în mecanismul statului feudal, susținând lupta poporului împotriva jugului turcesc, amenințator chiar și pentru ea însăși, și asigurând sprijinul domnilor atât pe plan intern

* Ministerul Educației și Cercetării, Autoritatea Națională pentru Cercetare Științifică.

¹ Valentin Al. Georgescu, Petre Strihan, *Judecata domnească în Țara Românească și Moldova. 1611-1831*, partea I: *Organizare judecătorească*, vol. I (1611-1740), Editura Academiei R. S. România, București, 1979, p. 45.

² „Această funcțiune (limitarea puterii domnești) era mărită prin particularismul și impreciziunea obiceiului, necodificat, sau prin bogăția de conținut a praxilei, prin numărul colecțiilor care îi conțineau învățătura stufoasă, nelipsită de contradicții și greu de aplicat” (*Ibidem*, p. 41).

cât și pe plan extern³. Astfel, în spiritul tradiției romano-bizantine referitoare la dreptul suveranilor de a proteja biserica și de a menține sub supravegherea lor principalele ei activități publice, domnii Țării Românești au confirmat prin dispoziții generale dreptul de jurisdicție al bisericii⁴.

Pentru consolidarea poziției în stat domnul, în fruntea clasei feudale dominante, avea nevoie de un cod de legi în limba română, destinat să-i sprijine autoritatea judecătorească. Domnia lui Matei Basarab, 1632-1654, a reprezentat, prin longevitatea ei, o perioadă de consolidare complexă a autorității monarhice, constituind una dintre condițiile care au făcut posibilă întocmirea la 1652 a legiurii ce s-a numit *Îndreptarea legii*, primul cod de legi scrise în limba română, tipărit în tipografia domnească de la Târgoviște. Matei Basarab avea nevoie de o legiuire represivă pe care să o folosească împotriva celor care atingeau și primejduiau ordinea socială ce stătea la baza statului feudal⁵.

Îndreptarea legii a apărut ca un remarcabil succes al activității culturale românești bazate pe colaborarea statului cu biserica, constituind o întorsătură în istorie de la reunirea principatelor. Această legiuire reprezintă încununarea constituirii dreptului scris în limba română și în același timp receptarea oficială a legilor și canoanelor bizantine ca norme legale ale Țării Românești. Ea este prima operă juridică din Țara Românească cu un pronunțat caracter laic și cea mai cuprinzătoare legiuire tipărită în limba română în tot cursul evului mediu⁶.

Pravila cuprinde dispoziții de drept penal, cauzele care apără sau micșorează pedeapsa, precum și dispoziții de drept civil privitoare la: bunuri, camătă, capacitate juridică, căsătorie și efectele ei, comoară, donație, despărțire, dijmă, logodnă, măturie, proprietate și posesie, succesiune, testament, etc. Dispozițiile de drept matrimonial au un pronunțat caracter educativ, urmărind să ridice nivelul moral al vieții de familie și să întărească instituția căsătoriei bazată pe *cununie*.

Biserica era inamica dintotdeauna a sexualității, considerată sursă gravă a păcatului. În cazul în care nu se puteau apăra de femei și să viețuiască în castitate, cultivând un singur fel de dragoste, cea „dumnezeiască”, bărbații aveau la dispoziție căsătoria (singurul cadru în care era admisă „dragostea pătimitoare și rea”). Căsătoria era un „păcat necesar”, acceptat de Biserică drept „centru” al universului sexual⁷. În patul conjugal, sufletul nu era atins. Căsătoria justifica într-un fel „păcatul cel trupesc”, era intrinsecă naturii binelui, anulând acea relație ce transmitea culpele dintre trup către suflet. Instituționalizând căsătoria, Biserica a luat-o total în guvernare (facere și desfacere) și i-a stabilit regulile (prin contopirea religiosului și a juridicului), potențând componenta spirituală⁸.

³ Valentin Al. Georgescu, *Bizanțul și instituțiile românești până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, București, 1980, p. 121.

⁴ Dovada în acest sens este reprezentată de *Pravila de la Govora* (1640) și de *Cârja lui Ioanachie din Ianina* (1645), publicată în limba greacă și tradusă în limba română în 1754.

⁵ Gheorghe Cronț, *Dreptul bizantin în țările române. Îndreptarea legii din 1652*, în *Studii*, anul XIII, 1960, nr. 1, p. 64.

⁶ *Ibidem*, p. 60.

⁷ Mazilu, Dan, Horia, *Lege și fărădelege în lumea românească veche*, Editura Polirom, București, 2006, p. 359.

⁸ *Ibidem*, p. 361.

Îndreptarea legii prezintă în mod detaliat toate gradele de rudenie (duhovnicească - prin botez - sau de sânge) și ale „spițelor nuntei”, interzicând căsătoriile între rude de sânge până la a șaptea „spiță”⁹. Rudenia de sânge era de două feluri: în linie directă și în linie colaterală, iar înfrățirea persoanelor era condiționată de respectarea unor forme religioase. Sunt prezentate, de asemenea, condițiile pe care trebuiau să le îndeplinească cei care se hotărâu să se căsătorească:

„Întâi, trebuie să fie slobod despre toate rudeniile, ca să fie taina pre leage și sfântă. A doa, să se păzească cum se cade de vârstă, să nu fie bărbatul bătrân și muierea tânără, nici muierea bătrână și bărbatul tânăr, ce să fie amândouă părțile deopotrivă de ani; iară de va trece o parte mai mare, adecă a bărbatului, atunce iaste bine; iară de va trece muierea să fie de zile mai mare de bărbat, atunce iaste fără de cale”¹⁰.

Cu ocazia constituirii zestrei, lucrurile mobile erau prețuite, cu efectul că la divorț soțul trebuia să răspundă pentru valoarea fixată în momentul prețuirii.

Pentru a se evita infamia morală, coruperea și promiscuitatea, sacrilegiul, erau admise doar trei căsătorii, tradițiile asigurându-i bărbatului rolul de lider în interiorul familiei. Se precizează impedimentele la căsătoriile între rude și este oprită cununia între persoane de vârste prea deosebite, ca fiind împotriva firii¹¹.

Se interzic căsătoriile între creștini și necreștini, între robi și slobози. Pentru căsătoria robilor era necesar consimțământul stăpânilor lor. Copilul rezultat din unirea unei persoane slobode cu una roabă era întotdeauna slobod.

Pravila prezintă de asemenea pedepse pentru relațiile sexuale interzise. Câteodată însă poruncile Bisericii erau ignorate. Canonul dat „muiarii” „care să va afla cu doi frați” era „să nu se cuminece ani 11”.

Relațiile intime între rude erau pedepsite cu moartea: sânge amestecat iaste un păcat și greșeală și mai rea și mai cumplită decât curvia (*Îndreptarea legii*, glava 211).

Preacurvia (adulterul) era de asemenea pedepsită („Preacurva și preacurvariul 2 ani să fie despărțiți” - *Îndreptarea Legii*, glava 20), inclusiv intenția de adulter. Același cod de legi proclamă dreptul soțului înșelat de a-și omorî soția împreună cu rivalul prins asupra faptului. Adulterinele dovedite (dacă în situația dată se afla o preoteasă, bărbatul, conform glavei 84, trebuia să opteze între rămânerea între ierei și soție) își pierdeau zestrea, care trecea în proprietatea bărbatului, și erau trimise la mănăstire „să-și plângă păcatele”.

Îndreptarea legii conferă multiple drepturi bărbatului. Femeia era considerată inferioară acestuia, având în vedere „neputința și slăbiciunea firii” și faptul că „iaste mai proastă decât bărbatul”¹². Plecând de la această concepție retrogradă, nu a fost greu legiuitorului să recunoască bărbatului dreptul de a-și bate soția, chiar dacă ar fi dat un înscris ce prevedea contrariul. Pravila recomandă într-adevăr bătaia „cu blândețe, iar nu cu vrăjmășie”, dar se grăbește să adauge că bătaia cu palma sau cu pumnul, „de o ar bate cât de mult și cât de des”, nu se consideră ca fiind cu vrăjmășie.

⁹ „A șaptea spiță de sânge oprită iaste de tot să nu se facă, pentru că nu lasă pravila să ia neștine moiare pre fata al doilea văr al său...” *Îndreptarea Legii* - glava 191.

¹⁰ *** *Îndreptarea legii -1652* (în continuare se va cita *Îndreptarea legii*), ediție critică condusă de Andrei Rădulescu, Editura Academiei Române, București, 1962, p. 195

¹¹ *Ibidem*, p. 187-210.

¹² *Ibidem*, p. 217.

Bărbatul ce descoperea adulterul soției sale, putea să o pună în fiare și să o închidă „cum ar fi în temniță” în anumite cazuri, iar uneori să o alunge și să se despartă chiar fără judecată¹³.

Motivetele cele mai importante pentru desfacerea unei căsătorii erau, în lumea veche, adulterul (preacurvia), curvia (în fapt, un adulter repetat), în cazul în care unul dintre soți comitea furturi sau tâlhării, răul tratament aplicat soției, „vrăjmășia” bărbatului, „fanteziile” erotice nocturne ale soțului, neînțelegerile de natură materială, de asemenea în cazul dispariției soțului timp de 5 ani sau și mai puțin în împrejurări de război, în cazul când unul dintre soți aducea ofense domnului, când unul dintre soți se călugărea, pentru vina de erezie sau lepădarea credinței, prin pierderea interesului existent la contractare, în cazul căsătoriilor din interes politic.

Cele mai grave infracțiuni împotriva vieții conjugale, precum incestul și sodomia, erau pedepsite cu moartea¹⁴.

Îndreptarea legii cuprinde bogate dispoziții de drept laic și canoane bisericești, realizând într-o unitate legislativă rânduierile menite să asigure sprijinul reciproc dintre stat și biserică, caracteristic orânduirii feudale¹⁵. Acest cod a reprezentat o puternică contribuție la formarea dreptului românesc. Alcătuitoarea acestei pravile au căutat să dea textelor nu numai claritate, ci chiar să le adapteze potrivit stărilor de lucruri sau situației particulare a țării.

Clasa feudală dominantă, în frunte cu domnul, găsea în *Îndreptarea legii* un prim corp de legi scrise în limba română, destinat să sprijine autoritatea judecătorească și care a rămas unica tipăritură în legislația țării până la apariția legiurilor de la sfârșitul secolului al XVIII-lea - *Pravilniceasca condică* - și începutul celui de-al XIX-lea - *Legiuirea Caragea* și regulamentele organice.

THE MARRIAGE IN THE OLDEST CODE OF LAWS FROM WALACHIA -THE REFORMING OF THE LAW -

Abstract

During the reign of Matei Basarab a corpus of laws named *The Reforming of the Law* was made. Among other settlements it referred to the marriage institution. The conditions of the marriage were mentioned: there were taken into consideration the family tree, the age, and the social state. For the adultery some punishments as well as the conditions of the divorce were mentioned. All the measures were in conformity with the religious dogma.

¹³ *Ibidem*, p. 182-183.

¹⁴ *Ibidem*, p. 216-218.

¹⁵ *Ibidem*, p. 25.